

A NEMZETI ESZMÉK ES A SZABADELVŰ PÁRT.

Az a nagy válság, melybe Magyarország immár több mint egy teljes esztendeje jutott, bárhogyan dőljön is el végeredményében, két szempontból fog nyomokat hagyni maga után. Az egyik produktuma a válságnak az a nevezetes fordulat, mely a Széll-féle fúziós kormányzásnak egyelőre véget vetett. Mert ha a volt nemzeti párt benn is maradt volna a szabadelvű párt kebelében, maga az a tény, hogy az új minisztériumban, az államtitkárok sorában vagy a parlament vezetésében csak egyetlen volt nemzeti párti politikus kapott helyet, s az sem azért, mert a nemzeti párthoz tartozott, világosan bizonyítaná, hogy az új kormány nem tekinti magát koalíciós kabinetnek, mely pártjának különböző elemeivel külön-külön lép egyezsége, de a maga feje szerint akar egységes politikát folytatni, a párt tagjait csak az elé a kérdés elé állítva, hogy akarják-e támogatni a kormány politikáját, igen-e vagy nem? Másik eredménye a válságnak az, hogy a szabadelvű párt az 1867-ik évi kiegyezésnek a hadseregére vonatkozó része magyarázatában lecsúszott arról az alapról, a melyen e kérdéseket a múltban kezelte körülbelül arra az alapra melyet ezekben a kérdésekben a volt nemzeti párt vezére, gróf Apponyi Albert teremtett meg. Mindkét fordulatot az események nyomása idézte elő; az egyes politikusok igen másodrendű szerepet játszottak létrehozásukban. A politikában az ember csak akkor ismeri meg az utat, melyen halad, ha egyszer végig járt rajta. A ki ma tekint vissza a megtett útra, könnyen felismerheti, hol tért el a helyes iránytól, nehezebb e kérdésre megfelelni akkor, ha az ember válaszüton áll.

Az 1867. évi kiegyezés óta Magyarország egyszer lassabban, másszor gyorsabban, de állandóan nemzeti irányban fejlőd-

dött tovább s ezen átalakulást végigcsinálta az uralmon levő párt, a szabadelvű párt is. Ez a párt, mely a kilenczvenes évek első feléig folyton azon volt, hogy nemcsak a dualizmust, de annak 1867-ben létrejött formáit is érintetlen épségben tartsa, lassanként oly politikára tért át, mely ugyan úgy mint régen abból indul ki, hogy Magyarország boldogulása a dualizmussal biztosítható legjobban, mely azonban egyúttal céljául tűzte ki azt is, hogy azon formákat, a melyek közt a dualizmus 1867-ben létrejött, lassanként nemzeti szellemben átformálja. A magyar államról felállított eszménykép a mai generációban egyáltalában nem ugyanaz már, mint az, mely a Deákok, Eötvösök, Lónyayak és Csengerieknek szemük előtt lebegett. Nemcsak az úgynevezett közös ügyek terén, de a belpolitika több más fontos kérdésében is, így különösen a nemzetiségi politika és a Horvátországgal szemben követendő politika terén. Mindezekben a kérdésekben a nemzeti szellemben megerősödött mai generáció több-kevesebb eredménnyel elhagyta azokat az ösvényeket, melyekre az ország politikáját Deák kormányzási bölcsesége vezette. Ezt az átalakulást lehet ama szempont szerint, melyből a dolgokat nézzük, örömmel fogadni vagy sajnálattal látni, a tény maga el nem vitázható, és ha a közelmúltban oly férfiak is, mint Tisza István és Andrássy Gyula, kiknek politikai hitvallásuk a Deák alkotásaihoz való hű ragaszkodásban áll, kénytelenek voltak a nemzeti szellem térfoglalását a katonai kérdések terén előmozdítani, ez mindennél jobban bizonyítja, hogy ma már Deák szellemének leghívebb ápolói is kénytelenek azzal az átalakulással számolni, mely a kedélyekben az utóbbi időben végbement.

Az eszmény, melyet Deák Ferencz az 1867. évi törvényekben megvalósítani igyekezett, egy az akkori viszonyoknak lehetőleg megfelelő kompromisszum volt egy magyar hegemonia alatt álló Magyarország és minden többi tényező között. Az osztrák-magyar kiegyezés kompromisszum volt a magyar nemzeti érdekek és a monarchia nagyhatalmi állására való tekintetek között. Ez a kompromisszum abban állt, hogy Magyarország mindazon vonatkozásokban, melyek a monarchiát a külfölddel állítják szemben, lemondott teljes függetlenségéről, de biztosította magának a nagyhatalmi állással járó nagyobb politikai súlyt és erőt. Azonfelül a kiegyezés kompromisszum volt Magyarország és Ausztria között. Ez a kompromisszum mindkét államnak önállóságot biztosított a belpolitika terén, egyúttal pedig egy tíz

évre kötött, de maradandónak gondolt vámszövetség útján gondoskodott arról, hogy a két állam teljesen elkülönített gazdasági fejlődés folytán túlságosan el ne idegenedhessék egymástól. Végül a kiegyezés kompromisszum volt a dinasztia érdekei és a magyarság érdekei között. Ez a kompromisszum visszaszerezte a dinasztíának az 1848 és 1849-ben vele szemben állott magyarság rokonszenvéi és ragaszkodását és egyúttal megvédelte a magyarságot ama kísérletek ellen, melyekkel a dinasztia ismételen megpróbálta a magyarság szupremáciáját a nemzetiségek segítségével megtörni. A belkérdésekben Deák kompromisszumot hozott létre Horvátországgal, mely mindig hajlandó volt, oldal-támadást intézni Magyarország ellen, a mikor ez Ausztriával viszályban állt. Ez a kompromisszum megadta Horvátországnak teljes autonómiáját, a nélkül, hogy meglazította volna azokat a kötelekeket, melyek a testvérországokat a magyar államhoz fűzték. Kiegészítette végül Deák rendszerét egy kompromisszum a nemzetiségekkel. Ez a kompromisszum az állami egység teljes megóvása mellett biztosította a nemzetiségeknek nyelvük és külön kultúrájuk ápolását és tágkörű jogokat biztosított nekik az alsóbb közigazgatási szervezetekben, azon reményben, hogy őket saját jólétük tudatával lehet legbiztosabban az új Magyarországhoz hozzákapcsolni.

Az egész rendszer okosan volt kieszelve és az egész vonalon megfelelt az akkori erőviszonyoknak. Az a törekvés, hogy a monarchia nagyhatalmi állása épségben maradjon, Magyarország számára exponált helyzetében a kelet küszöbén a XIX. század utolsó harmadában, tekintve Oroszország mindinkább növekedő és Magyarországot is fenyegető expanzív törekvéseit, szűkegesebb volt, mint valaha. Az Ausztriával való gazdasági szövetség Magyarország számára előnyös volt, bármennyi is volt a panasz elejétől fogva a gazdasági szövetség egyes következményei miatt. A dinasztia és a magyarság közötti paktumot mindkét fél lojálisán tartotta be és mivel a magyarok, feltéve hogy nemzeti érzelmeiket meg nem sértik, monarchikus gondolkozásnak, úgy hogy a republikánus formák még az 1849. év nagy izgalmái közepette is nehezen mentek fejükbe, ez a paktum semmi tekintetben nem adott okot panaszra. A mi pedig Horvátországot és a nemzetiségeket illeti, a magyarság 1867-ben egy Ausztria ellen folytatott előbb nyílt, később néma, de mindig heves és főleg hosszú harc következtében annyira meg volt gyengülve? hogy nem érezte magát képesnek a horvátsággal és a nemzetisé-

gekkel szemben komoly a harczot felvenni, annál kevésbbé, mivel még az új állapotok mellett sem érezte magát kezdettől fogva teljes biztonságban és mivel minden erejéből a múlt mulasztásainak pótlására kellett törekednie. A nemzetiségekkel szemben való harczai politika proklamálása igen kétes eredmények mellett évtizedekre annyira lekötötte volna a magyarság minden erejét, hogy a magyarságnak nem maradt volna ideje, politikai, nemzeti, kulturális és gazdasági téren új erőket gyűjtenie, a miért is félni lehetett attól, hogy a magyarság az ilyen harczban teljesen el fog vérezni.

De a legbölcsebb politikai rendszer sem örökké tartó s legkevésbbé mondható ez az oly rendszerről, mely igen okos, de azért mégis mesterséges módon teremtett egyensúlyt oly elemek között, melyeknek utóvégre is önálló fejlődésük volt és melyek az idők folyamán egymástól függetlenül erősödtek és gyengültek, úgy hogy maguknak az 1867-iki erőviszonyoknak is módosulniuk kellett. Ez a körülmény vonta maga után azt, hogy azt, a mi 1867-ben az összes tényezőknek egyensúlya volt, harmincz évvel később már nem tekintették annak. Mindazon tényezők között pedig, melyekre az 1867-ik évi nagy kompromisszum létrehozásában tekintettel voltak, egyik sem fejlődött oly gyorsan és oly hatalmasan, mint éppen a magyarság. Ennek a hatalmas fejlődésnek tulajdonítható, hogy Deák politikáját minden részletében voltaképen csak néhány évig tartották be a magyar állam vezetői.

Az első pont, melyen Deák politikáját egyszerűen halomra döntötték, a nemzetiségi politika volt. Már Tisza Kálmán igen kevésbé törődött az 1867. évi nemzetiségi törvény határozmányai-val. Szépen papíron hagyta a törvénynek a nemzetiségek érdekében felvett legfontosabb intézkedéseit, az alatta létrejött organikus törvényalkotások a nemzetiségi törvényt majdnem minden vonatkozásában keresztül lyukasztották és oly magyarosítási politikát űzött, melynek, ha nem is kimondott, de valóságos célja az volt, hogy Magyarországból egynyelvű, egységes nemzeti állam alkottassék. Megpróbálta ugyanezt a politikát Horvátországgal szemben is nyélbe ütni, de ez a törekvése a kisebb körben szintén szemmeláthatólag erősödő horvátság erélyes ellentállásán hajótörést szenvedett és csak Kluen-Héderváry Károly gróf erős kezének sikerült megakadályozni azt, hogy ne Horvátország tegye túl magát Deák e részbeni alkotásán Magyarország kárára.

Deák művének azon részét azonban, mely az Ausztriával való viszonyokat szabályozta, Tisza Kálmán érinthetetleneknek tartotta. Gazdasági téren, 1878-ban ugyan kísérletet tett Magyarország jogai tágítására, de ezen kísérlete Ausztria ellentállása miatt meghiúsult és miután benyújtotta lemondását és újból megbízást kapott a kormányalakításra, egyszerűen kénytelen volt egész programját elejteni. E programot azonban pártjának egy az ellenzékhez átlépő töredéke magáévá tette és ez a csoport képezte magvát a későbbi nemzeti pártnak, mely az 1889-ik évi véderővita alkalmával nemzeti szellemű törekvéseit főleg a katonai kérdések terére vitte át.

Az elméleti politikusok egyetértének abban, mily nagy jelentőséggel bírnak a képviseleti alkotmányal bíró országokban a politikai pártok. Bátran lehet állítani, hogy valamely ilyen ország politikai fejlődése, kisebb időszakokat tekintve, mindig rezultánsa egy oly erőparallelogrammának, melyben az egyes, egymással párhuzamosan vagy egymással szemben ható erők nagyságát az egyes pártok súlya adja meg. Magyarországon pedig mindezek az erők a nemzeti szellemben való haladás felé terelték az országot. Azt, mit a Deák-féle kiegyezés nyújtott, elejétől fogva minden párt Magyarország jogos igényei minimumának tartotta, nem volt tehát az országban kezdettől fogva semmi komolyabb politikai elem, mely arra törekedett volna, hogy Magyarországot és Ausztriát a Deák-féle kiegyezésnél szorosabb kapcsolatokkal fűzze egymáshoz. Ellenben mindig létezett egy, az országban erős gyökerekkel bíró párt, — a függetlenségi párt — mely a kiegyezésben biztosított jogokat Magyarország szempontjából nem találta kielégítőknak. Ezen egymással szemben ható áramlatok rezultánsának tehát a kiegyezés sértetlen fenntartására irányuló törekvések és a függetlenségi párt törekvései között kellett feküdnie, még pedig közelebb az előbb említett törekvésekhez, mert a kiegyezést védő párt állandóan nagy túlsúlylyal bírt. A nemzeti törekvéseket vissza lehetett szorítani, míg Magyarország közjogilag biztonságban nem érezte magát és gazdasági s nemzeti tekintetben meg nem erősödött, mikor azonban húsz év története az országot meggyőzte arról, hogy jogait féltene nem kell többé, az 1867-iki kiegyezéssel szemben működő áramlatok erősebben kezdtek hatni. Tisza Kálmán kormányzásának utolsó öt esztendejében már nagy közjogi viták folytak le az országgyűlésen, Apponyi Albert pedig, mikor 1889-ben nemzeti tartalommal ellátott katonai programját fölállította

voltaképen öntudatosan vagy öntudatlanul nem tett egyebet, minthogy megvonta rezultánsát a magyar politikai erőparallelogrammának. Ismeretes, hogy e programmban különösen helyet foglalt a magyar udvartartás, a magyar katonai oktatás, a hadseregnek magyar zászlókkal való ellátása stb. csupa oly követelések, melyeket a sok pontban homályos 1867. évi kiegyezésből le lehet vezetni, melyek azonban némely intézmények azon formájának megváltoztatását czélozták, melyet nekik a kiegyezés megteremtői adtak.

Innen kezdve a nemzeti követelések erősebben és praktikusabb formában lépnek előtérbe. Eddig azok között, kik az 1867-iki kiegyezést megvédték és azok közt, kik azt támadták, mély áthidalhatlan elvi ellentétek álltak fenn, a közjogi diskussziók tehát nagy elvi általánosságokban mozogtak és távol feküdtek a gyakorlati politika színteréről. Attól a pillanattól kezdve, melyben Apponyi 1867-es közjogi alapon is megvalósítható nemzeti programot adott, a kiegyezés védői kénytelenek voltak az egyes követeléseket nemcsak a jogosultság, de a kivihetőség és czélszerűség szempontjából is vita tárgyává tenni. E viták nem ütöttek ki mindig a közjogi konzervativizmus védői előnyére. A nemzeti áramlatok erősítéséhez hozzájárult azután még más két körülmény is. Mindenekelőtt az államháztartás egyensúlyának helyreállítása, mely Magyarországon az Ausztriától való függőség érzetét enyhítette, másodsor az osztrák politikai válság kitörése, mely a két állam erőviszonyát Magyarország javára módosította. Átmenetileg az egyházpolitikai harcz elterelte a figyelmet a nemzeti kérdésektől, de mikor e harcz véget ért, a nemzeti követelések erősebben nyomultak előtérbe, mint azelőtt, úgy hogy a kormányoknak is számolniuk kellett vele. Már Wekerle lépéseket tett a magyar udvartartás megvalósítása felé, Bánffy Dezső pedig még tovább ment és a magyar katonai oktatások terén hozott be fontos újításokat.

A nemzeti eszméknek a kilenczvenes években érezhető megerősödése megítélésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni azt az óriási személyes befolyást, melyet Apponyi Albert és az általa vezetett nemzeti párt gyakorolt ez irányban. Miután az államháztartás egyensúlya biztosítva volt és miután 1893-ban a szabadelvű párt is a közigazgatás államosításának álláspontjára helyezkedett, voltaképen a nemzeti párt külön törekvéseinek két főpontja elenyészett s mint egyedüli vagy legalább is legfőbb különbség közötté és a szabadelvű párt között az úgynevezett

nemzeti aspirációk maradtak fenn. Apponyi ezeknek érdekében agitációs utakat tett az egész országban és a közjogi konzervativizmus védői sorába is mindinkább beleplántálta azt az óhajt, hogy e téren is haladás történjék. A függetlenségi párt mint *tertius gaudens* szemlélte a szabadelvű párt és a nemzeti párt közt lejátszódó küzdelmet. Érezte, hogy az Apponyi által támasztott mozgalom nem fog egyszerűen Apponyi kommandójára ott megállni, hol ő azt lezárni szeretné és hogy ez esetben Apponyi agitációja neki, a függetlenségi pártnak, fog hasznot hajtani. A Wekerle és Bánffy alatt létrejött, már Említett reformok Apponyi agitációjának gyümölcsei voltak.

De ezekkel a reformokkal a szabadelvű párt tulajdonképpen rálépett az 1867-es alap továbbfejlesztésének, illetve a benne rejlő jogok világos érvényrejuttatásának sikamlós mezejére. A nemzeti párt veszélyben forgott, hogy egész programját ki fogják sajátítani a nélkül, hogy annak gyümölcseit élvezhetné s kereste az utat a szabadelvű párttal való egyesülésre. Elvi akadálya ennek Bánffy reformjai után nem volt, mert mindkét párt fejleszteni akarta a közjogi alapot és tudvalevő dolog, hogy a pártegyesülés létre is jött. Ez a pártegyesülés, a második fúzió, hozta magával a jelenleg befejezéséhez közeledő válság csiráit.

Apponyi tudniillik nem azért lépett a kormány támogatói sorába, mert a kormánynak feltétlenül alá akarta magát rendelni, hanem azért, mert remélte, hogy nézeteit onnan hamarabb juttathatja teljesen érvényre. Tényleg Széll egész kormányzása alatt inkább Apponyi hívei adták meg a szabadelvű pártnak jellegét. A függetlenségi párt csakhamar felismerte, mily kedvező helyzetet teremt ez arra, hogy erélyes támadást intézzon az Apponyi által követelt összes nemzeti engedmények teljes mértékének azonnali megadása érdekében. Ezért a függetlenségi párt egyszerűen félretolta saját közjogi programját, mikor az első katonai többkövetelés felmerült, ideiglenesen az általa különben elvetett 1867-iki kiegyezés alapjára helyezkedett és ezen az alapon Apponyi követeléseit írta zászlajára, abban a tudatban, hogy a szabadelvű párt ezekkel szemben nem fejtheti ki többé régi ellenállását, mert hisz időközben Apponyi is hozzája csatlakozott, ki nem foglalhatott állást saját programja ellep, melyhez, mint ismételten kijelentette, a szabadelvű pártban is hű maradt. Tényleg Apponyi ragaszkodott nézeteihez és ezáltal lehetetlenné tette, hogy a szabadelvű párt erélyesebb

ellentállást fejtsen ki a függetlenségi párt törekvései ellen. A következmény az volt, hogy a szabadelvű pártnak engednie kellett.

Ez az az út, melyet megtettünk. Az út tovább vezetett Deák politikájától, de Deák művének főpilléreit érintetlenül hagyta. Lehet azonban, hogy az, a mi tegnap el lett érve, holnap már új követelések kiinduló pontjául fog szolgálni. A szabadelvű párt feladata, hogy meggátolja ezt a fejlődési processzust, mely végeredményében Magyarországra nézve is veszélyes lehet és mely minden körülmények között azt eredményezné, hogy a közjogi kérdések Magyarországon továbbra is állandóan napirenden maradnának és meggátolnák azt, hogy végrevalahára egészséges reálpolitika valósíthatassék meg ebben a gazdasági és társadalmi téren annyira hátramaradt országban.

Tisza István katonai programja új alapot teremtett a szabadelvű pártnak. Össze kell fogni, hogy legalább ez az alap kellőleg megvédhető legyen.

Dr. Gratz Gusztáv.